

CUMHURBAŞKANI GAZİ MUSTAFA KEMAL PAŞA'NIN 1924 ERZURUM GEZİSİ

Yrd.Doç.Dr.İbrahim Ethem ATNUR*

Malum olduğu gibi Milli Mücadele'nin zaferle sonuçlanması üzerine, Türkiye coğrafyası üzerinde, daha savaş yıllarında temelleri atılmış olan yeni bir siyasi oluşum hareketi başlatılmıştı. Saltanat kaldırılmış, cumhuriyet ilân edilmiş ve hilafete son verilmişti. İşte bu ortamda oluşturulan genç cumhuriyetin, genç cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın bir yurt gezisine çıktığı görülmektedir.

30 Ağustos 1924'te Dumlupınar'dan başlatılan ve Sonbahar Seyahâtları diye adlandırılan bu geziye Mustafa Kemal Paşa ile işi Latife Hanım ve diğer maiyet erkânı katılmışlardır. Mustafa Kemal Paşa ve maiyeti Dumlupınar'da şehidlik abidesinin temel atma törenine katıldıktan sonra Bursa'ya geçmişler, müteakiben de Mudanya'dan Hamidiye Kruvazörü ile Karadeniz'e hareket etmişlerdir. Karadeniz'de Mustafa Kemal Paşa'nın ilk durağının Trabzon olduğu görülmektedir. Hamidiye zırhlısından 15 Eylül günü Trabzon'a çıkan Mustafa Kemal Paşa, bölgede incelemelerine devam ederken kendisine 16 Eylül'de hükümet ve çeşitli ajanslar vasıtasıyla üzüntülü bir haber verilmişti. O da, Erzurum ve çevresinde büyük bir deprem olduğu ve bölgenin önemli miktarda yıkıma uğradığıydı.

Gazi Mustafa Kemal Paşa durumu öğrenir öğrenmez Erzurum Valiliği ve Belediye Başkanlığı'na bir telgraf göndererek, hadise hakkında malumât istemiştir. Aynı gün verilen cevapta; halkın acılarının dinmesi ve moral bulmaları için Gazi Paşa'yı Erzurum'da görmek istedikleri, bundan dolayı da telgrafhanede geliş müjdelerini bekledikleri ifade edilmektedir. Ertesi gün

---

* Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi

Mustafa Kemal Paşa Erzurum'a gönderdiği telgrafta, bütün Karadeniz ve Akdeniz sahillerini kapsayacak şekilde çıktığı yurt güzesini bu elim hadise karşısında yarıda bıraktığını, Trabzon-Erzurum yolunun iyi olmaması ve otomobil yokluğundan, Samsun-Amasya-Sivas üzerinden hareket edeceğini ifade etmektedir. Gazi Paşa III.Ordu Komutanı Cevat Paşa'ya gönderdiği bir telgrafta ise, deprem felâketine uğrayan vatandaşların yaralı olanlarını hemen ordu sağlık ekiplerinin bakıma almasını, evi yıkılanlara ordu çadırlarının verilmesini, ordu fırın ve aşevlerinden halka yiyecek dağıtılmasını emrederek, Erzurum Valiliği ile sıkı işbirliğine girilmesini istemekteydi.

Erzurum çevresinde depremden perişan olan halk dertlerini unutmaya çalışırken, bir yandan da Mustafa Kemal Paşa'nın gelişini beklemektedir. Nitekim Mustafa Kemal Paşa aynen Milli Mücadele yıllarında olduğu gibi Samsun, Amasya ve Sivas'a uğrayarak nihayet Erzincan'a gelmiş, buradan da 30 Eylül günü hareket ederek aynı gün saat 17.00'de Ilıca mevkiine ulaşmıştı. Ilıca'dan Erzurum'un İstanbulkapısı'na kadar olan yol boyunca köylü ve şehirli halk, öğrenciler, askerler ve memurlar dizilmişti. Bu insanlar daha Millî Mücadele'nin ilk günlerinden tanıdıkları ve hemşehrileri olan Gazi Paşa'yı büyük bir coşkuyla karşıladılar. Özel araba ile Erzurum hükümet konağı önüne gelen Mustafa Kemal Paşa'ya, Belediye Başkanı Nafiz Bey'in yeni açılacak caddeye Erzurumluların "Gazi Mustafa Kemal" adını vermek istediklerini söylemesi üzerine, O, "Ben faniyim ama cumhuriyetimiz ebediyen yaşayacaktır. Caddeye cumhuriyet adının verilmesi daha uygundur" demişti. Böylece bugünkü bildiğimiz caddenin ismi de konulmuş oldu.

O akşam belediyece verilen yemekte, Erzurum Erkek Öğretmen Okulu Müdürü Cemal Bey Erzurumlular adına uzun ve heyecanlı bir konuşma yapmıştı. Gazi Mustafa Kemal Paşa bu konuşmayı cevaplandırarak, konuşmacıya ve Erzurum halkının gösterdikleri samimi bağlılık ve sevgiye teşekkür etti. Daha sonra depremden zarar gören vatandaşların yaralarının sarılacağını, hükümetin yanlarında olduklarını bildirmelerini söyleyerek;

memleketin doğusu ile batısı arasındaki bağlantının yetersiz olduğunu, bundan dolayı da doğuyu diğer bölgelere bağlayacak bir demiryolunun Erzurum'a kadar uzatılacağını ifade etmişlerdir. Nitekim Mustafa Kemal Paşa'nın sözü yerine getiriliş ve çok geçmeden bölge için hayati ehemmiyeti olan demiryolu ağı Erzurum ve Kars'a kadar uzatılmıştı.

Mustafa Kemal Paşa'nın Erzurum'a gelmesinin halkta büyük bir sevinç uyandırmasının yanısıra önemli bir korkuyu da ortadan kaldırdığı anlaşılmaktadır. Zira Erzurum'da meydana gelen ve bir müddet devam eden deprem yüzünden, halk evlerine girmek istememektedir. İşte bu sıralarda Erzurum'a gelen Mustafa Kemal Paşa'ya da çadırda kalması tavsiye edilmişse de, o birkaç yerinden çatlamış hükümet konağında kalmakta ısrar etmiş, onu gören halk da evlerine girmişlerdir.

1 Ekim 1924 günü Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Paşa vilayete gelerek, Erzurum Valisi Zühtü Bey başkanlığında kurulan deprem felâketzedelerine yardım komisyonunun çalışmalarını denetledi. Doğrudan doğruya kendisini ve eşi Latife Hanım o gün için bir servet değerinde olan onar bin liralık bağışta bulundular. Yanlarında bulunan maiyetleri de üçyüz, ikiyüz lira gibi miktarlarda bağış yapmışlardı.

2 Ekim Perşembe günü Cumhurbaşkanı beraberinde kolordu kumandanı, vali ve maiyet erkânı bulunduğu halde otomobillerle Erzurum'dan hareketle, depremin en çok tesir ettiği Hasankale merkezini ve köylerini ziyaret etti. Hasankaleliler cumhurbaşkanlarını büyük bir sevgi ile kurbanlar keserek karşılamışlardı. Çeşitli konuşmalardan sonra, Mustafa Kemal Paşa, Hasankale'de depremin hasarını halktan öğrenerek, kış basturmadan yapılması gerekli yardımlar üzerinde ilgililere emirler vermişti. Hasankale'den sonra gidilen altı köyün hali ise, o akşam Erzurum'a dönülünce Anadolu ajansına verilen bilgide şöyle anlatılmaktadır;

"Hasankale'den sonra Köprüköy, Yağan, Emrekom, Mindivan, Komasor ve Döllek köylerine gidildi. Bu köyler hak ile yeksan bir haldedirler.

Köylüler ile Gazi'nin dertleşmesi pek samimi ve hazin olmuştur. Köylüler bu felaketli anlarında Reis-i Cumhur hazretlerini aralarında görmelerinden bütün dertlerini unuttuklarını ve bu ziyaretten teselli olduklarını, her türlü acıya dayanmak için kuvvet aldıklarını ağlayarak ifade ettiler. Gazi hazretleri, felâketzedelerin hallerini anlayarak, kendilerine maddeten yardım etmek, hükümetçe yapılan hususâtı tesbit etmek istediğini izah etti ve halkla bu ortamda genişçe fikir alışverişinde bulundu."

Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Paşa'nın Erzurum'da bulunduğu sıralarda devamlı olarak halkın içerisine girdiği ve deprem olayıyla yakından ilgilendiği 3 Ekim günü öğleden sonra felâketzedeler yararına Erzurum'da yapılan at yarışlarını ve cirit oyunlarını izlemiş, sonra felâketzedeler yardım komisyonunun toplantısına katılmıştır.

Cumhurbaşkanı ve maiyetinin 4 Ekim günü otomobillerle Sarıkamış'a hareket ettiği görülmektedir. Paşa ve maiyeti yol boyundaki yıkık köylerde felâketzedelerle ilgilenerek, yedi saatte Sarıkamış'a varmışlardı. Sarıkamış'ta çeşitli incelemelerde bulunan ve bir de milli mücadeleyi anlatan piyes seyreden cumhurbaşkanı, 6 Ekim günü Kars'a hareket etmişti. Kars'ta büyük bir sevgi ve coşkuyla karşılanan Mustafa Kemal Paşa, hükümeti, belediyeyi, halk fırkasını, Türkocağını ve kumandanlıkları ziyaret ederek, çeşitli heyetleri kabul etti. Vilayet dahilindeki deprem hasarı hususunda da malûmat alarak, yapılacak yardım konusunda çeşitli emirler verdiği de anlaşılmaktadır. Mustafa Kemal Paşa Kars civarındaki bazı ilçeleri de ziyaret etmek istemişse de, Musul meselesinden kaynaklanan bir ciddiyeti haber alması üzerine bu fikrinden vazgeçerek 8 Ekim'de Erzurum'a dönmüştür.

Bu arada Doğu Anadolu'nun her şehir ve ilçesinden akın akın heyetler geliyor, cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Paşa'yı kendi bölgelerine davet ediyorlardı. Ancak Ankara'dan ayrılalı 39 gün olmuştu ve yukarıda da değinildiği üzere Musul anlaşmazlığından dolayı İngilizlerle bir gerginlik başlamıştı. Bu sebeple Mustafa Kemal Paşa 9 Ekim günü vilâyeti, belediyeyi,

komutanlığı, hastaneleri ve Erzurum Lisesi'ni ziyaret etti. Ertesi günü ise, Mustafa Kemal Paşa tâ Milli Mücadele günlerinden kendisine bağırını açan, destekleyen Erzurumlu hemşehrilerine veda ederek, Ankara'ya hareket etti. Böylece cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal'in depremden zarar gören Erzurumluları büyük sevince boğan, onlara derdlerini unutturan gezisi son bulmuş oluyor ve hadise de Türk Tarihi içerisindeki anlamlı sayfasına çekiliyordu.

"Tarihi Erzurum'un bu erler yatağının hemşehrileri arasında bulunmak benim için en büyük saadettir".

Mustafa Kemal